

O'SMIRLIK DAVARIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI

Salimova Ruxshona

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi

1-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'smirlar davrida psixik rivojlanishning turli xil xususiyatlarini o'rganish haqida so'z yuritilgan.*

Hozirgi davrda o'smirlarni voyaga yetkazishning o'ziga xos xususiyatlari qonuniyatlari, imkoniyatlari, xatti harakat motivlarining murakkab mexanizmlari mavjud. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, o'smirlarni kamol toptirishda ularning xususiyatlarini to'la hisobga olgan holda ta'limiy-tarbiyaviy tadbirlarni qo'llash shaxslararo munosabatda anglashilmovchilikni vujudga keltirmaydi sinf jamoani o'rtasida iliq psixologik muhitni yaratadi.

Turg'unlik yillaridagi so'z bilan ishning nomuvofiqligi, axloq tarbiyasida qo'pol xatolar o'smirlarning ruhiy dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi muammolarining ijtimoiy hayotga chuqur kirib borayotgani, o'quvchilar uchun mustaqil bilim olish, ijodiy fikr yuritish, o'zini o'zi boshqarish, anglash, baholash va nazorat qilishga keng imkoniyat yaratilgani. O'smirlar yoshida bolalikdan kattalik holatiga ko'chish jarayoni sodir bo'ladi. O'smirda psixik jarayonlar keskin o'zgarishi bilan aqliy faoliyat ham burilishlar seziladi. Suning uchun shaxslararo munosabatda o'quvchi bilan o'qituvchining muloqotida, kattalar bilan o'smirlarning muomalasida qat'i nazar o'zgarishlar vujudga keladi. Bu o'zgarishlar jarayonida qiyinchiliklarga uchrashi tayin. Hozirgi davrlarda o'smirlarni voyaga yetkazishning o'ziga xos xususiyatlari, qonuniyatlari, imkoniyatlari, xatti-harakatlari motivlarining ifodalanishi va vujudga kelishining murakkab mexanizmlari mavjud. Shuni alohida ta'kidlash kerakki o'smirlarni kamol toptirishda ularning xususiyatlarini to'la hisobga olgan holda ta'limiy tarbiyaviy tadbirlarni qo'llash shaxslararo munosabatda, insonning ruhiy dunyosini tubdan qayta qurish, shaxsni shakllantirish insonparvarlantirish harakati boshlangan hozirgi kunda o'smirlar taqdiri masalasi ham g'oyat jiddiy tus oldi. O'smirlar davri taqlidchanligi, muhim nuqtai nazarning shakllanmaganligi, hissiyotlilik, mardligi, tantiligi bilan farqlanadi. Shuning uchun tashqi ta'sirlarga beriluvchan o'smir o'g'il-qizlarga alohida e'tibor berish zarur.

O'smirlar muammosiga e'tiborni kuchaytirish zarurligining asosiy sabablari:

1. Fan va texnika rivojlanishi natijasida madaniyat , san'at va adabiyot ijtimoiy-iqtisodiy shart sharoitlarning o'zgarayotgani;
2. Ommaviy axborot tizimining kengayishi tufayli o'smirlar ongliligi darajasining ko'tarilgani ;
3. O'g'il va qizlarning dunyo voqealaridan , tabiat va jamiyat qonunlaridan , tarixdan yetarli darajada xabardorligi;
4. Ularning jismoniy va aqliy faoliyatini jadallashgani;
5. O'smirlar bilan ishlashda g'oyaviy siyosiy , vatanparvarlik va baynalmilal tajribaga yondashish zarurligi;
6. Oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya tufayli o'smirlar ongliligi darajasining ko'tarilgani.

O'g'il va qizlarning dunyo voqealari tabiat va jamiyat qonunlaridan tarixdan va jamiyat qonunlaridan tarixdan yetarli darajada xabardorligi. Ularning jismoniy va aqliy kamoloti jadallashgan. O'smirlar bilan ishlashda g'oyaviy siyosiy, vatanparvarlik va baynalmilal tarbiyaga alohida yondashish zarurligi.

Oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya muammolarining ijtimoiy hayotga chuqur kirib borayotgani. O'quvchilar uchun mustaqil bilim olish, jiddiy fikr yuritish, o'zini o'zi boshqarish anglash va nazorat qilishga keng imkoniyat yaratilgani.

O'smirlik Yoshida bolalikdan kattalik holatiga ko'chish jarayoni sodir bo'ladi, o'smirlarda psixik jarayonlar keskin aqliy faoliyatid ham burilishlar seziladi . Shuning uchun shaxslararo munosabatda o'quvchi bilan o'qituvchining muloqotida , kattalar bilan o'smirlarning muomalasidan qat'iy nazar o'zgarishlar vujudga keladi. Bu o'zgarish jarayonida qiyinchiliklar anglashilmovchiliklarni vujudga keltirmaydi, sinf jamoasi o'rtasida iliq psixologik muhitni yaratadi. Turg'unlik yillaridagi so'z bilan ishning nomunofiqiligi axloq tarbiyasidagi qo'pol xatolar o'smirlarning ruhiy dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi Insonning ruhiy dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Insonning ruhiy dunyosini tubdan qayta qurish, shaxsni shakllantirish insonparvarlantirish harakati boshlangan hoizrgi kunda o'smirlar taqdiri masalasi ham g'oyat jiddiytus oldi. O'smirlik davri taqlidchanligi , muqim nuqtai nazardan shakllanganligi , hissiyotliligi , mardligi , tantiligi bilan farqlanadi. Shuning uchun tashqi ta'sirlarga beriluvchan o'smir o'g'il - qizlarga alohida e'tibor berish zarur. O'smirlar muammosiga e'tiborni kuchaytirish zarurligining asosiy sabablari.

Fan va texnika rivojlanishi natijasida madaniyat , san'at va adabiyot ijtimoiy – iqtisodiy shart-sharoitlarning o'zgarayotgani.ommaviy axborot tizimining kengayishi tug'iladi. Bular avvalo ta'lim jarayonida qiyinchiliklar

tug'iladi ro'y beradi , yangi axborot , ma'lumotlarni bayon qilish shakli , uslubi va usullari o'smirni qoniqtirmay qo'yadi. O'qituvchining yangi mavzuni batafsil tushuntirishda darslar ma'ruza shaklida olib borilishi o'quvchilarni zeriktiradi ularga o'qishga loqaydlik tug'iladi. Ilgari o'quv materialni ma'nosiga tushunmay yodlab olishga odatlangan o'smir endi zarur o'rinlarni mantiqiy xotira va tafakkurga suyangan holda o'zlashtirishga bilimlarni talab qilinganda o'quvchi bilan o'qituvchi o'rtasida anglashilmovchilik paydo bo'ladi, tahsil oluvchi unga qarshilik ko'rsata boshlaydi. Odobli, dilkash o'smir kutilmaganda qaysar, intizomsiz qo'pol , serzarda bo'lib qoladi.

Kattalarning yo'l yo'riqlariga, talablariga muloyimlik bilan javob qaytarib yurgan o'smir ularga tanqidiy munosabatda bo'ladi. Uning fikricha , kattalarning talablari ko'rsatmalari mantiqan ixcham dalillarga asoslangan yetarli obyektiv va subyektiv omillarga ega bo'lishi kerak. O'smirda shaxsiy nuqtai nazarda vujudga kelishi sababli u kattalarning, o'qituvchining qayg'urishi koyishiga qaramasdan o'zining fikrini o'tqazishga harakat qiladi. Uning o'z qadr-qimmatini haqidagi tasavvurini , narsa va hodisalarga munosabati oqilonalikdan uzoqlasha boshlaydi. U ayrim ma'lumotlarni tushuntirib berishi yoqtirmaydigan bo'lib qoladi.

Serzardalik kundalik xatti-harakat asosi ya'ni ajralmas qismiga aylanib qoladi. O'smir xulqidagi bunday o'zgarishlar tajribasiz o'qituvchi yoki ota onani qattiq tashvishga soladi, asabiylashtiradi va ularning o'quvchiga munosabati o'zgaradi. Natijada kelishmovchilik anglashilmovchilik paydo bo'ladi. Tinimsiz nizolar kelib chiqadi. Ayrim pedagoglar o'smirlik davri inqirozi to'g'risida kuyunib gapiradi ba'zi illatlarni tanqid qiladi va ularning ijtimoiy-psixologik ildizni topishga intiladi. Aslida esa o'smirlarga yondashishda metodologik kamchiliklarga yo'l qo'yadilar. Mazkur illatlarni oldini olish tadbirlarini ishlab chiqa olmaydilar. Bu masalaga to'g'ri yondashish ayrim ilmiy tadqiqotlarda asoslab berilgan va o'smirlik davri inqirozi haqida mulohaza yuritishdan ko'ra, kattalar bilan o'smirlar davri inqirozi haqida so'z yuritish to'g'riroq bo'ladi deb xulosa chiqarilgan.

O'smirlarning psixik o'sishini harakatga keltiruvchi kuchning faoliyatini vujudga keltirganligini ehtiyojlar bilan ularni qondirish imkoniyatlari o'rtasidagi qarama-qarshilik tizimining namoyon bo'lishidir. Mana shu dialektik qarama-qarshilik ortib borayotgan jismoniy , aqliy hamda axloqiy imkoniyatlar bilan barqarorlashgan stereotipga aylangan tashqi olamni aks ettirishning shakllari vujudga kelgan ziddiyatlar va qarama-qarshilarni , psixologik kamolotni ta'minlash, faoliyat turlarini murakkablashtirish orqali o'smir shaxsda yangi psixologik fazilatni tarkib toptirish bilan asta-sekin yo'qotish mumkin.

Maktab va bilim yurtida oilada mustaqil faoliyatga keng imkoniyatlar bo'lsa , o'quvchi muayyan vazifa va topshiriqlarni bajara boshlaydi. Natijada o'smirning ijtimoiy mavqii ortib, faoliyatni takomillashtirish, psixikasi har tomonlama rivojlanib boradi.

Hozirgi o'smirlar o'tmishdoshlariga nisbatan jismoniy , aqliy va siyosiy jihatdan birmuncha ustinlikka ega. Ularda jinsiy yetilishi , ijtimoiylashuv jarayoni, psixik o'sish oldinroq namoyon bo'lganda shu sababli bizda o'g'il va qizlarni 10-11 dan 14-15 yoshigacha o'smirlik yoshda deb hisoblanadi.

Venalik psixolog Z.Freyd va uning shogirtlari o'smirlik davrida baholashda insonga azaldan berilgan qandaydir ilk mayl , nishonasi sifatida vujudga keladigan o'z mavqeyini belgilashga ongsiz intilishni eng muhimi asos deb hisoblaydi. Bu intilish go'yoki xudbinlik , boshqa kishilarni mensimaslik paydo bo'lishiga , atrof-muhit bilan kelisha olmaslikka hatto nizolarga olib kelar, ongsizlik ehtiyojlari va kelishmovchiliklarga sabab bo'ladi.

Amerikalik psixolog K.Kulen o'smirlik davri haqidagi biogenetik nazariyani qattiq tanqid qilib, o'smirlik davri ijtimoiy-axloqiy kategoriyadir degan fikrni ilgari surgan. Ammo noto'g'ri nuqtai nazardan o'smirlikni biologic va psixologik kategoriyalardan tashqari deb hisoblaydi. K.Kulenning fikricha o'smirlik davri 3 ta asosiy ijtimoiy axloqiy tamoil mavjud bo'lib ular emanspasiya va mustaqillikka erishish hayot yo'li va kasb hunar tanlashga jiddiy munosabatda bo'lib , zarur ijtimoiy axloqiy normalarni o'zlashtirishdan iboratdir. Uning fikricha bola yuqoridagi muammolarga e'tibor bermas ekan o'smirlik davri qancha bo'lishidan qat'l nazar u bolaligicha qolaveradi.

Xulosa qilib aytganda o'smirlik davrida o'smirlarni psixologik tomondan yondashib , u bilan ishlab , ularni to'g'ri yo'lga yo'naltirish kelajak poydevorini mustahkam qurish demakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

31. qizi Ashurova, S. F. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK QO 'LLAB-QUVVATLASHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O 'ZIGA XOS JIHATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(9 SPECIAL), 418-421.

32. Ashurova, S., & Numonova, A. (2023). THE ROLE OF PSYCHOLOGY IN FORMING TEACHERS'PEDAGOGICAL ABILITY. Academia Repository, 2(11), 46-53.

406. 2.Ashurova Sh. F. (2023) SOG`LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO`G`RISIDAGI TASVVURLARNING SHAKLLANISHI "Zamonaviy ta`limda

pedagogika va psixologiya fanlari
<https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8314/5746>

407. qizi Ashurova, S. F. (2023). OILADA YOSHLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZIGA MUNOSABAT SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI MUAMMO SIFATIDA. Educational Research in Universal Sciences, 2(10 SPECIAL), 32-35.

408. Ashurova Sh.F. .(2022) A HEALTHY LIFESTYLE IN UZBEK FAMILIES FROM THE POINT OF VIEW OF ISLAM RELIGION Emergent: JOURNAL OF EDUCATIONAL DISCOVERIES AND LIFELONG LEARNING (EJEDL) <https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/view/369> (52-56 p)

409. Ashurova, S. F., & qizi Karimova, M. N. (2023). OILADA O 'SMIRLARNING SOG 'LOM TURMUSH TARZI VA OILAVIY HAYOT HAQIDAGI TASAVVURLARI SHAKLLANISHINING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 363-368.

410. qizi Karimova, M. N., & Ashurova, S. F. (2023). PROFESSIONAL TA'LIMDA TAHSIL OLAYOTGAN QIZLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH VA ULARDA SOG 'LOM TURMUSH TARZINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(5), 369-373.

411. Ашурова, Ш. (2023). Оилада эр–хотин муносабатларини мувофиқлаштиришнинг ўзбек психологлари томонидан таҳлил қилиниши. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 67-71.21.

412. Karimova M.N. Ashurova.Sh.F, (2023) Professional ta'limda tahsil olayotgan qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash va ularda sog'lom turmush tarzini shakllantirishning psixologik asoslari. Educational Research in Universal Sciences. OAK. 369-373-b

413. qizi Imonova, MB (2023). MUSIQANING INSON HISSIYOTIGA TASIRI. National Scientific Research International Journal natijalari , 2 (3), 156-161.

414. Иманов, Б., & Имонова, М. (2021). Развитие творческих способностей учеников при выполнении проблемных экспериментов по физике с помощью инновационных технологий. *Общество и инновации*, 2(2), 222-227.

415. Imonova, M. B. (2023). Oila tinchligi–jamiyat faravonligi asosi. Finland academic research science publisher, 1148-1151.

416. Имонова, М., & Тожиева, Д. (2023). Роль сиблинговых отношений в когнитивном развитии детей. *Традиции и инновации в исследовании и преподавании языков*, 1(1), 447-453.

417. Имонова, М. (2023). Musiqiy tarbiya–qudratli quoldir yohud musiqiy tarbiyaning shaxs shakllanishiga tasiri. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 35-37.

418. Имонова, М., & Таджиева, Д. (2023). Boshlangich sinf oquvchilarida milliy tarbiyani pedagogik va psixologik rivojlanishi qonuniyatlari. Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 74-76.

419. Иманова, М. Б. (2021). ШАХС ХАРАКТЕРИ АКЦЕНТУАЦИЯСИ ВА ДЕСТРУКТИВ ХУЛҚ-АТВОР. Academic research in educational sciences, 2(11), 1399-1403.

420. Imanov, B. (2023). NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE QUALITY OF EDUCATION AND WAYS TO ELIMINATE THEM. Science and innovation, 2(B3), 355-358.

421. Имонова, М. Б. (2023). ВАЖНОСТЬ СЕСТРОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЛИЧНОМ РАЗВИТИИ. FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES, 2(22), 120-123.

422. Imonova, M. B. (2023). Causes of Suicide Tendency in Adolescents. Journal of Discoveries in Applied and Natural Science, 1(1), 62-67.

423. Иманов, Б., & Иманова, М. Б. Қ. (2021). ДАРС ТУЗИЛМАСИ ВА УНГА ТАЙЁРГАРЛИК. Academic research in educational sciences, 2(5), 1158-1162.

424. Имонова, М. Б. (2023). РОЛЬ ОТНОШЕНИЯ СИБЛИНГА В ПРОБУЖДЕНИИ МОТИВОВ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(10), 101-104.

425. Неъматуллаева, С. (2020). Психология детей в возрасте 5-7 лет. Студенческий вестник, (5-1), 62-63.

426. Ne'Matullayeva, S. (2022). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТASHKILOTLARIDA О 'YIN TERAPIYASINI QO'LLASHGA OID QARASHLAR. Science and innovation, 1(B4), 444-449.

427. Nematullaeva, S. (2023). DEVELOPING COMMUNICATION SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN THROUGH GAME THERAPY. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(4), 86-88.

428. Ne'matullayeva, S. (2022). Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oyin terapiyasini qo'llashda innovatsion usullar. O 'zbekiston milliy universiteti xabarlar, 1(6).

429. Nematullaeva, S. (2023, April). The role of play therapy in a child's life. In Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education (Vol. 1, No. 1, pp. 9-10).

430. Немадуллаева, С. Х. (2023). Влияние Игровой Терапии В Формировании Личности Детей. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(2), 31-33.

431. Kizi, N. S. K. (2022). Use of Game Therapy in Preschool Educational Organizations.

432. Нематуллаева, С. (2023). Maktabgacha yoshdagi bolalarning shaxs sifatida kamolotida o'yin terapiyasining ahamiyati .Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 1(1), 43–46. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/psychological-service-education/article/view/23475>